

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 17.026.4:124.5 +316.3

ГІДНІСТЬ ЯК ЦІННІСТЬ БУТТЯ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Оксана Артюшенко

*Міжрегіональна Академія управління персоналом
вул. Фрометівська, 2, 03039, м. Київ, Україна*

У статті розглядається поняття «гідність» як ціннісний елемент буття сучасного українського суспільства. Автор аналізує гідність українського суспільства в реаліях сьогодення, наголошує на тому, що гідність – це та категорія, основи якої формуються в ранньому віці. Робиться акцент на тому, що гідність має різнопланову характеристику відносно прошарків суспільства.

Ключові слова: гідність, українське суспільство, Революція Гідності, виховання, громадський обов'язок.

Український народ пройшов тернистий шлях до своєї незалежності через падіння, злети, роздроблення, занепад, боротьбу, яка продовжується й нині. Тисячоліттями наші предки формували своє «Я», свою ідентичність, свої цінності. Серед них варто виділити такий складник, як гідність.

Сучасні реалії дають нам змогу замислитися над питаннями сьогодення: чи присутня гідність у сучасному українському суспільстві, особливо після подій Майдану 2014 року? Що ми сьогодні вкладаємо в це поняття? Хто така гідна людина на сьогоднішній день? Чого вона варта в сучасному світі?

Революція Гідності, анексія Криму, війна на Донбасі внесли свої корективи в переосмислення певних норм та встановлених законів. Усі ці події не могли не вплинути на свідомість сучасного українського народу, а також на поняття «гідність». Словник української мови дає таке визначення: це сукупність рис, що характеризують позитивні моральні якості; усвідомлення людиною своєї громадської ваги, громадського обов'язку [1]. Сучасний словник з етики так інтерпретує це поняття: «Гідність – особливе моральне ставлення людини до себе, що виявляється в усвідомленні нею своєї самоцінності й моральної рівності з іншими людьми; ставлення до людини, інших людей, в якому визнається її безумовна цінність. Г. ґрунтується на принципі рівності всіх людей у моральному відношенні, незалежно від соціального стану, расової, релігійної, національної чи професійної належності, незалежно від репутації. Г. володіє кожна людина. Так, суддя, спілкуючись зі злочинцем-убивцею, веде себе пристойно, рахуючись із його Г. Очевидно, заборона смертної кари за найтяжчі злочини, якої дотримуються чимало держав, впливає з принципу Г., який передбачає право кожної людини на життя (хоча буденна свідомість і не може примиритися з такою несправедливістю). Право на Г. кожної людини й громадянина закріплене в конституціях багатьох держав та міжнародних організацій. Г. є одним із ключових понять Конституції України (ст. 3, 21, 28, 41, 68, 105). У ній, зокрема, Г. визнано (поряд із життям, здоров'ям, честю, недоторканністю й безпекою) «найвищою соціальною цінністю» в Україні (ст. 3), задекларовано, що «всі люди є вільні й рівні у своїй Г. та правах» (ст. 21) та що «кожен має право на повагу до його Г.» (ст. 28). Г. громадян охороняється Цивільним та Кримінальним кодексами України, зокрема, у Цивільному кодексі читаємо: «Гідність визнано особистим немайновим благом»; «задекларовано право на повагу й недоторканність гідності та честі фізичних осіб»; «зафіксовано право фізичних осіб звернутися до суду з позовом про захист їхньої гідності»; «припинення честі та гідності фізичної особи визнано моральною шкодою, яка підлягає відшкодуванню». В Україні також діють міжнародні конвенції, що стосуються захисту людської Г., зокрема, Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню і Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що порушують гідність, видів поводження й покарання. Правда,

названі норми іноді порушуються, про що свідчать факти, коли представники правоохоронних органів «вибивають» у громадян свідчення проти самих себе» [2].

Питання гідності розглядали багато філософів у різні часи. За Сократом, гідність є абсолютною сутністю людини, що міститься в її душі – розумовому й моральному началі [3, с. 172].

Німецький мислитель XVIII століття І. Кант стверджував, що людина як розумна істота ніколи не може бути лише засобом подібно до простої речі, а завжди є метою сама по собі. Саме з розумності людини виникає її гідність, особлива цінність і значимість людей як особистостей [4].

Б. Паскаль та Е. Фромм основою людської гідності й фактором її розвитку справедливо вважають почуття любові до самого себе та інших людей, оскільки любов до самого себе виявляється в тих, хто здатний любити інших. Любов неможлива без турботи й поваги до гідності, без відповідальності й пізнання [5].

Гідність – це та якість особистості, яка формується в ранньому віці й лише корегується в зрілому під впливом соціального середовища, засобів масової інформації, Інтернету тощо. Важливо в ранньому віці прищеплювати дитині почуття справедливості, толерантності, доброти, уміння дотримуватися слова, бути відповідальним за свої вчинки, бути гідним громадянином своєї Батьківщини. Саме на таких «китах людяності» й формується гідність. Треба загартувувати дитину, навчати бути сильною, щоб не зламатися у важких життєвих ситуаціях.

«Виховання людської особистості – це насамперед виховання почуття власної гідності», – говорив В. Сухомлинський. У роботі «Як виховати справжню людину» Василь Олександрович наводить перелік найважливіших якостей «ідеальної людини», які має виховувати школа. Серед них він виокремлює й «почуття людської гідності – повагу до самого себе, уміння дорожити своєю особистою честю, своїм ім'ям, чутливість до оцінки власної поведінки, власного духовного світу колективом, товаришами; постійне прагнення до моральної досконалості, до ідеального, високоморального бажання стати сьогодні кращим, ніж був учора...» [6, с. 150]. Гідність як категорія соціальної психології означає ставлення людини до самої себе (на ґрунті адекватної самооцінки) і ставлення до неї інших людей, у психологічному плані гідність є формою вияву самосвідомості й самоконтролю, на яких базується вимогливість людини до самої себе [6].

Ми погодимося, що гідність розглядається як особистісне утворення, яке забезпечує саморозвиток людини. Автор цього висловлювання доводить, що саме молодший шкільний вік є сенситивним для розвитку гідності дитини [7]. Проблема виховання гідності – процес дуже копіткий та вимагає багато зусиль і часу, але головне в цьому процесі – мати терпіння та не упустити момент перетворення індивіда на особистість. Саме в дошкільному віці закладаються основи гідності майбутнього громадянина.

Гідність – це вміння тримати себе в руках у критичних ситуаціях, поводитися так, щоб не втратити свого обличчя. Д. Федорика розкриває онтологічні підстави людської гідності. До них належать: гідність як вищість, гідність як особовість, гідність як трансценденція, гідність як довершеність, гідність як краса, гідність, притаманна «ролі» (або функції, яку виконує особа). Аналіз цих підстав чи елементів людської гідності передбачає певне порівняння з чимось, а також указує на буття самого індивіда. У цьому контексті звернено увагу на два елементи гідності – самопосідання й самостійність, що дають можливість говорити про поставу й поведінку індивіда як про гідну й негідну [8, с. 128]. Уміння захистити свої переконання, не зачепивши інтересів інших, – це дійсно гідна поведінка, яка заслуговує на повагу.

Гідність – це один із найскладніших особистісних елементів моральної свідомості, внутрішнього світу людини, що розкриває себе в усіх сферах людської діяльності та суспільних відносин. Йому властивий багатий спектр емоцій та уявлень про моральне й аморальне, постійне прагнення до гармонізації внутрішнього світу людини й середовища, яке її оточує. Тому формування гідності – це усвідомлення людиною вимог суспільства, контроль за своїми думками й учинками, їх аналіз і самооцінка. Людина з почуттям власної гідності відповідає перед собою і, таким чином, перед суспільством, перетворюючи її на саморегулятор людської поведінки, на моральне суспільне надбання [9, с. 5].

Недарма Майдан 2014 року назвали Революцією Гідності, тому що кожен свідомий громадянин розумів на той час свій громадський обов'язок, свою громадянську позицію. Якщо не я, то хто замість мене? Люди вийшли на Майдан захистити свої переконання, відстояти свою позицію. Прогресивною ланкою в цій боротьбі стала молодь, нова генерація, котрій було

небайдуже майбутнє країни, в якій вони живуть. Кожен свідомий українець у цій ситуації проявив свою гідність. Дорогою ціною далася українському народові Революція Гідності, тому хотілося би бачити результати діяльності на всіх щаблях управління. Революція Гідності заклала фундамент для будівництва громадянської української нації, адже протестувальники виступали під громадянськими гаслами, за проєвропейську Україну, проти корупції, міліцейського свавілля, обмеження прав людини, за свободу ЗМІ. Революція Гідності розставила нові акценти, спрямовані на формування й утвердження загальноукраїнської ідентичності. Ця революція та післямайданні процеси почали згуртовувати громадян, стали потужним поштовхом до пробудження національної самосвідомості та національної гордості, люди почали пишатися тим, що є українцями. Українці почали усвідомлювати себе громадянами, які здатні впливати на події, що відбуваються в державі. Загальноукраїнська ідентичність набуває рис громадянської ідентичності, що передбачає не тільки усвідомлення себе громадянином цієї країни, але й активну участь у її житті [10, с. 65].

Чи змінилися настрої українського суспільства, а особливо молоді, за ці роки після Революції Гідності? Наразі ми вже не спостерігаємо такого яскравого патріотизму, який продемонструвало суспільство під час революції. Усе більше молоді їде вчитися та працювати за кордон, тому що не бачить перспектив у своїй країні, за яку вони боролися й вірили, що тут можна відродити європейські цінності. Прикро, що працездатна ланка нашого суспільства залишає свою країну в пошуках кращої долі. А ще більш прикрим є той факт, що керівництво нашої країни, знаючи про ситуацію, свідомо виявляє бездіяльність, натомість роблячи все для того, щоб загнати людей у глухий кут, піднімаючи тарифи на комунальні послуги, на транспорт тощо. Чи можемо ми в такому разі говорити про гідність із боку чиновників? Після Євромайдану на теренах нашої держави відбулося багато різних подій і змін, але, як ми можемо констатувати, усе, що відбувалося за ці роки й відбувається нині, жодним чином не пішло на користь пересічному українцеві.

У нашій державі зафіксований величезний розрив між багатими та бідними, тому існує й розходження в думках стосовно гідності серед різних членів суспільства. У пересічного громадянина це поняття має одне значення, а в чиновника, керівника, депутата – зовсім інше. Кожен розуміє його залежно від виховання, від місця навчання тощо. Якщо людина піднімається на вищий щабель в управлінській діяльності, то в її свідомості корегується гідне поведіння щодо інших. У більшості випадків людина хоче, щоб до неї ставилися як до керівника, як до депутата, а не просто як до людини. Причина цього, напевне, криється в глибокому дитинстві: прищепили такій людині батьки моральні якості й християнські обов'язки, чи ні.

Ми вважаємо, що в сучасному українському суспільстві відсутнє почуття гідності щодо кожної людини. Українців постійно принижують у соціальній сфері, в освіті, науці, медицині, їх обкрадають, натомість вони чують тільки голосні заяви про «світло в кінці тунелю». Звичайно, люди цього не витримують, вони виходять на мітинги, зібрання, перекривають дороги, демонструючи свою гідність у такий спосіб. «Виявляється, українцям потрібно більше агресії (читайте «злості»), аби вони могли нарешті відчувати власну гідність» [11]. На нашу думку, в українському суспільстві немає найелементарнішого – поваги до людини. Це має бути головним меседжем у розвитку будь-якої країни. Поки цього не буде, не буде ніякого просвітлення, про яку б сферу не йшлося.

«Гідність дає змогу людині оцінювати ситуацію, обирати способи досягнення мети, враховувати можливі наслідки своєї поведінки на основі розмежування реальних суспільних відносин. Щоденна практична діяльність дає людині можливість бачити себе немовби збоку, об'єктивно зважувати свої можливості, фіксувати, засуджувати неправильні твердження й учинки. В усьому цьому гідність відіграє роль морального джерела самовдосконалення особистості» [9].

Гідність кожної людини дає їй змогу діяти так або інакше в певній ситуації. Не можна забувати про той факт, що в характері українця постійно переплітаються архетипи козака й кріпака, які трансформують нашу гідність. Це впливає на розбіжності в поняттях гідної чи негідної поведінки.

Павло Гудімов, український музикант і архітектор, вважає, що людина, яка має власну гідність, повинна визначити для себе систему цінностей, наприклад, ніколи не принижуватися, не давати й не брати хабарі. Тому «не політика» – це насамперед не бажання відсторонюватися від проблем і одягати рожеві окуляри, а навпаки – наголошення на тому, що «не політика» рулить, а рулить совість, гідність, честь, свідомість [12].

Народна мудрість говорить: «Від спраги помирай, але гідності не втрачай». Безумовно, це так, але потрібно не забувати про виклики, наявні в суспільстві, про дії чиновників, які вимагають хабарі за вирішення певного питання. Людина, яка має гідність, але якій потрібно пройти всі коридори корумпованих реалій до реалізації своїх планів, стає заручником таких обставин і змушена чинити відповідно до сучасних вимог та дій влади. Сучасні реалії диктують свої правила, тому бути людиною з гідністю сьогодні вкрай важко.

«Боротьба за гідність – процес довгий і складний, який, на жаль, не завершується однією кривавою перемогою над диктатором. Попереду – майбутнє, в якому доведеться самим створювати альтернативу владі й виганяти з ганьбою тих, хто продовжує буфонаду. І показати самим собі, чого ми гідні»[12].

Можемо констатувати, що гідність сучасного українського суспільства перебуває на етапі боротьби, її намагаються зламати, знищити. Корупція – це наразі головний ворог гідності. Для українців створені такі умови, в яких вони змушені щоразу прогинатися, ставати на коліна, тим самим знищуючи в собі таке високе й світле почуття, як гідність. Влада не хоче чути українське суспільство, не хоче вести діалог із ним, закриваючи очі на болючі питання, які потребують негайного вирішення.

За Платоном, державний діяч, якщо він таким є, повинен керуватися однією метою – зробити співгромадян якомога кращими, допомогти їм жити гідно [13, с. 515]. За кожну несправедливу дію, твердить Платон, негідник буде нести відповідальність у десятикратному розмірі, «за все це, тобто за кожен злочин, він повинен зазнати десятикратно більших страждань» [14, с. 615].

Гідність – це обов'язок перед суспільством. Тому, хто зважився на такий важливий крок у своєму житті, – служити людям – потрібно робити цю справу гідно й бути достойним сином свого народу. Ми будемо солідарні з автором цих рядків у тому, що гідність українця – це не вишита сорочка (сорочки) чи гасло «Слава Україні!», гідність – це морально-психологічна чеснота, що вибудовує відповідну структуру особистісної поведінки: високоморальної, патріотичної, християнської. Людина з такою чеснотою не буде займатися корупцією та «висіти» кожного дня на екрані місцевого телебачення, щоби мати високий рейтинг. Це видається смішним, і люди це розуміють, а от обличчя на екранах – ні. Гідність – це усвідомлення людиною своєї громадської (і громадянської) ваги й обов'язку. Гідність українця – це передусім вірність матері й Батьківщині, мові, яку Бог тобі дав разом із матір'ю, традиціям роду та народу. Це вірність тим ідеалам, за які українські чоловіки воюють із часів падіння Київської Русі від орди [15].

Отже, гідність – це цінність, яка виділяє людей з-поміж інших живих істот, бо тільки людині властиве співпереживання, толерантність, доброта, щирість та сердечність. Сьогодні бути гідною людиною дуже важко, бо кожна людина перебуває в постійній боротьбі за своє виживання в корумпованому соціумі, де бракує справедливості. Громадянське суспільство, попри складні умови виживання, намагається впливати зібраннями та мітингами на незаконні дії влади, робить певні кроки для того, щоб покращити власне становище та зробити свій внесок у розбудову країни. Саме цим воно демонструє свою громадянську позицію, свою гідність. Україна, яка багата своїми ресурсами й традиціями, заслуговує на визнання у світі, а її громадяни – на заможне та щасливе майбутнє.

Список використаної літератури

1. Словник української мови: в 11 т. / ФН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т.2. – С.65.
2. Тофтул М. Сучасний словник з етики / М. Тофтул. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 336 с.
3. Кадишева Л. Проблема вивчення «гідності» в міждисциплінарному аспекті / Л. Кадишева // Збір. наук. праць інституту психології Г.С. Костюка. – 2007. – Т. IX, ч. 1.
4. Кант І. Критика чистого розуму / І. Кант. – М. : ЕКСМО, 2006. – 735 с.
5. Фромм Е. Втеча від свободи / Е. Фромм. – М. : АСТ; Мінськ : Харвест, 2005. – С. 30.
6. Фромм Е. Мистецтво любити / Е. Фромм. – М. : изд-во АСТ, 2009. – 226 с.
7. Сухомлинський В. Вибрані твори: в 5-ти т. / В. Сухомлинський. – Т.2. – К. : Рад. школа, 1976. – 670 с.
8. Шакуров Р. Виховання честі та гідності / Р. Шакуров. – Київ, 1966.

9. Федорика Д. Онтологічний та екзистенційний виміри людської гідності / Д. Федорика // Досвід людської особи: нариси з філософської антропології. – Л. : Свічадо, 2000. – С. 123–151.
10. Кравченко П. Гідність людини як ціннісний принцип її соціального буття / П. Кравченко // Філософські обрії : наук.-теорет. часопис. – Полтава : ПДПУ імені В.Г. Короленка, 2003. – Вип. 9. – С. 1–5.
11. Політичні механізми формування громадянської ідентичності в сучасному українському суспільстві : [монографія] / Т. Бевз, О. Зорич, А. Зуйковська та ін. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2014. – 296 с.
12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zik.ua/news/2016/11/21/maydan-revolutsiya-gidnosti-try-roki-po-tomu-994665>.
13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/columns/2015/12/14/7092489/>.
14. Платон. Горгий / Платон ; переклад С.П. Маркиша // В кн.: Собр. соч. в 3-х томах. – М. : «Мысль», 1968. – Том 1. – С. 447–527.
15. Платон. Государство / Платон ; переклад А.Н. Егунов // В кн.: Собр. соч. в 3-х томах. – М. : «Мысль», 1971. – Том 3. – С. 327–354.
16. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vilne.org.ua/2016/02/>.

DIGNITY IS A VALUE OF BEING OF MODERN UKRAINIAN SOCIETY

Oksana Artiushenko

*PJSC university Interregional Academy of Personnel Management,
Street Frometivska, 2, 03039, Kyiv, Ukraine*

The article reviewed a concept of dignity as valued element of being of modern Ukrainian society. An author analyses the dignity of Ukrainian society in realities of present time, marks that dignity is an element, its basics are formed in the young age. Emphasizes that the advantage is relatively diversified characteristics walks of life.

Key words: dignity, Ukrainian society, revolution of dignity, behavior, civil duty.